

PROTOCOL DE LES PROCLAMACIONS REIALS DURANT L'ANTIC RÈGIM EN LA CIUTAT DE XÀTIVA

Textos: Mariano González Baldoví. 2005

PROTOCOL DE LES REIALS PROCLAMACIONS EN XÀTIVA, SEGONS LES ORDENANZAS DE LA CIUDAD DE SAN FELIPE. AÑO 1750

ORDENANZA XXX. Formalidad para armar el Real Pendón

La víspera del día señalado o asignado, se convocará por la tarde al Ayuntamiento para armar el Real Pendón, que debe siempre estar guardado en la Capilla de la Sala Capitular y cerrado en una arca de tres llaves; de las cuales tendrá la una el Corregidor, otra el Alférez Mayor, y otra el Regidor más antiguo; deviendo cuidar el Procurador general que todas tres estén prevenidas para esta función. En cuya inteligencia, luego que al Ayuntamiento esté congregado, pasará al sitio donde está el arca, y aviciéndola abierto, el Corregidor armará el Pendón, suministrando las insignias el Alférez, haciendo antes este pleyto omenage de enarbolarle por el Rey nuestro Señor, y de bolverle a la Ciudad y al Corregidor y Regidor más antiguo, le acompañará el Ayuntamiento hasta la sala de la Contaduría, donde se colocará el Real Pendón, debaxo de dosel, y tendrá guardia continua de Capitulares y de las demás personas que combide el Alférez Mayor.

ORDENANZA XXXI. Actos de Proclamación

En el día siguiente por la tarde se hará la Proclamación, para lo qual saldrá el Ayuntamiento a cavallo con vestidos negros de gala, acompañado de los Subalternos y Escribanos, y pasando a la sala, donde está el Real Pendón, lo tomará el Alférez mayor, y puesto en medio del Corregidor y Regidor más antiguo, montarán todos a cavallo y se encaminarán a la plaza del Mercado, donde se hará la primera publicación en el tablado, que avrá dispuesto, al que solamente subirán el Corregidor, el Alférez mayor y el Escrivano de Cabildo, y los quatro Vergueros, que ocuparán las quatro esquinas, como Reyes de Armas. Y estando de esta forma, dirán los Vergueros: *Silencio, silencio, silencio: oíd, oíd, oíd.* Y después el Alférez, levantando el Pendón, dirá: *Castilla y San Felipe por el Señor Rey Don N. Que Dios Guarde.* Lo que se repetirá tres veces, y prosiguiendo a la plaza de San Onofre, se hará la segunda Proclamación, y desde ella se vendrá a hazer la tercera en la de la Iglesia Colegial. Y desde esta bolverá a las Casas Capitulares y se pondrá el Real Pendón en la misma sala, continuándose las guardias.

ORDENANZA XXXII. Función de gracias

En el día inmediato se celebrará en la Iglesia la función de gracias, con Te Deum, Misa y Sermón; y por la tarde se hará Procepción general, asistiendo a todo ambos Cabildos, con el Clero, Comunidades y Gremios. En cuyo día estará el Real Pendón en el balcón de la Sala Capitular, debaxo del dosel, con su guardia continua. Y acabada la Procepción, vendrá el Ayuntamiento a sus casas, y tomando el Alférez el Pendón, lo bolverá a la Sala de Cabildo, y entregará al Corregidor, quien lo desarmará con la misma solemnidad que se armó. Y guardándose en el arca, se cerrará con sus llaves y fenecerá esse acto, mandando el Corregidor que todo lo executado ponga el escrivano de Cabildo testimonio en los libros Capitulares.

Articles XXX, XXXI i XXXII de les *Ordenanzas de la Ciudad de San Felipe*. 1750. Que regulen el protocol dels tres dies de la celebració de les proclamacions reials.

MOSTRA CELEBRADA EN 2005 EN EL MUSEU DE L'ALMODÍ, DELS OBJECTES RELACIONATS AMB LA PROCLAMACIÓ DE CARLOS IV EN 1788.

A finals del segle XVII, la Casa d'Àustria va imposar la celebració de la Proclamació Reial en els municipis més importants del regne, obligació que era traslladada per escrit al capítol civil. Amb dits actes, voltats de la màxima pompa, es feien palesos el poder de la monarquia absoluta i l'acatament per part dels súbdits. En Xàtiva primer s'organitzava una lluïda processó cívica, amb les autoritats a cavall, timbalers, macers, que era la proclamació pròpiament dita, i un altre dia una processó religiosa amb participació del capítol civil, cos de noblesa, comunitats religioses, col·legis d'arts majors, gremis i oficis.

Les *Ordenanzas para el gobierno de la Ciudad de San Phelipe*, publicades el 1750, recullen el cerimonial de l'acte de la Proclamació, que era presidit pel *Corregidor* i per l'*Alférez Mayor*, i havia de seguir un estricte ritual per al que calia utilitzar diversos objectes, la majoria dels quals s'ha conservat al Museu de l'Almodí i a l'Arxiu Municipal, i s'exposen junts per primera vegada.

ELS RETRATS REIALS

A l'inici de cada regnat, l'Ajuntament encomanava un retrat del nou monarca. El dia de la proclamació era exposat en un balcó de la Casa de la Ciutat, sota un dosser, i després passava a presidir la Sala o saló de sessions. D'eixa costum i privilegi ens ve la col·lecció de retrats reials del Museu de l'Almodí. El de Carlos IV i Maria Luisa de Parma, que s'exposen, es van encomanar al pintor Mariano Payá.

Retrats de Carlos IV i l'esposa, Maria Luisa de Parma. Museu de l'Almodí de Xàtiva

LES SAFATES D'ARGENT

La parella de safates són obra de l'argenter de Xàtiva Bernat Quinzà Alós, en estil rococó, i l'escut de la ciutat al centre. S'empraven per a col·locar els cordons i cintes amb les que havien de lligar i armar l'estendard reial.

Safates d'argent repussat, obra de Bernat Quinzà. 1746. Museu de l'Almodí de Xàtiva

REIAL ESTENDARD DE LES PROCLAMACIONS

El penó reial és el símbol de la monarquia i, per tant, l'objecte més important de la cerimònia de les proclamacions. La nova dinastia borbònica va substituir l'antiga bandera de la Ciutat, roja amb les armes reials al centre, pel nou penó de color blanc propi dels borbons, l'escut del rei en lloc destacat, i el de Xàtiva relegat als cantons, en clar missatge de sotmetiment. Es va estrenar en la proclamació de Fernando VI, 1746 i va costar 160 lliures.

Per armar, dur i enarborar el penó hi havia un càrrec específic entre els regidors de l'Ajuntament, el d'*Alfèrez*, que va recaure per privilegi, des de la seua creació, en un membre de la família Cebrián. El càrrec duia adjunta una remuneració que incrementava la de regidor, però només s'exercia el dia de la proclamació del nou monarca i no es tornava a exercir fins el següent rei, la percepció del sou era mensual i es pagava del pressupost municipal. Si un monarca regnava trenta anys, podien succeir-se més d'un alferes que no tenien l'oportunitat d'exercir el seu càrrec.

Estendard de les proclamacions, en tissú d'argent brodat en or i fils de seda de colors. S'exposa em la Casa de la Ciutat.

ARCA DE LES REIALS PROCLAMACIONS

És de fusta entapissada de domàs carmesí i galó d'or, i té tres panys diferents, les claus dels quals les custodiaven el corregidor, l'alferes major i el regidor més antic. Estava en una sala de la Casa de la Ciutat i dins es guardaven el penó reial, l'asta, el remat colrat en forma de castell i els elements heràldics de l'escut municipal, així com els cordons per armar-lo.

Dalt, arca del reial penó. Baix, remat de l'astal de l'estendard. Museu de l'Almodí de Xàtiva

LES MACES DE CERIMONIAL

Des de l'edat mitjana, les maces es constituïren en símbols de l'autoritat municipal, per la qual cosa precedien als jurats en l'exercici de les seues funcions públiques. Perdudes les quatre de l'època foral, després de la instauració de la nova administració borbònica se'n feren de noves, un parell en 1722 i l'altre en 1756, obra del plater de València, Salvador Miguel. En tot moment conservaren el seu valor simbòlic de precedir a l'alcalde i regidors en les seues eixides corporatives, de manera que, segons estipulen les *Ordenanzas para el gobierno político de la Ciudad de San Phelipe de 1750* vigents en alguns aspectes protocol·laris, la Corporació, "La Ciutat", com diuen sovint, no pot "manifestar-se", és a dir, eixir al carrer, sense ser precedida per les maces.

Maces de la corporació de Xàtiva, 1722 i 1756.
S'exposen en la Casa de la Ciutat

GRAMALLES

La gramalla era una peça d'indumentària masculina en forma de túnica talar. La dels jurats era de color roig, com es veu en les conegudes representacions pictòriques dels jurats de València i els d'Alacant. S'ha conservat l'ús en els macers de la ciutat. El disseny actual, de domàs roig, amb gola, calces i sabates amb sivella, es basa directament en el del segle XVII.

ARQUITECTURES EFÍMERES I CARROS TRIOMFALS

En llocs destacats del recorregut de la processó religiosa següent a la proclamació, els barris, convents i particulars alçaven cadafals, arcs, altars i altres architectures efímeres al·lusives, i els gremis participaven en els festejos aportant carros triomfals. A l'arxiu municipal s'han conservat el dibuix del cadafal que va construir en 1788 l'Art Major de la Seda en la plaça de Sant Jaume, i el d'alguns carros triomfals.

Dalt, castell del combat entre turcs i cristians construït en 1788 per l'Art major de la Seda en la plaça de Sant Jaume amb motiu de la proclamació de Carlos IV. Baix, carro triomfal del gremi de sabaters fet per a dita celebració. Aiguades sobre paper conservades en l'Arxiu Municipal de Xàtiva.